

Bohdan Gębarski

Węgry wczoraj i dziś

Architektura, malarstwo, muzyka, literatura (Z okazji węgierskiego Święta Narodowego)

Narodzin sztuki węgierskiej należałoby szukać w wieku IX po Chrystusie. Niestety, ogromna większość zabytków węgierskiej sztuki średniowiecznej została zniszczona podczas wojen z Turkami. Zajmując obszary w Europie środkowej, Węgrzy natrafili na teren posiadający już bogaty dorobek artystyczny, na który złożyły się sztuka rzymska i ludów, które kolejno przechodziły przez tę ziemię: Scytów, Hunów, Awarów i Słowian. Ze swej wschodniej ojczyzny Węgrzy przynieśli niektóre motywy sztuki orientalnej, szczególnie sztuki dekoracyjnej, przejętej od Persji Sassanickiej. Z chwilą przyjęcia chrześcijaństwa, Węgrzy znaleźli się w orbicie wpływów kultury

Kościół koronacyjny

zachodnio-europejskiej i od tego czasu dzieje sztuki węgierskiej idą już równoległe z rozwojem sztuki na Zachodzie Europy. Przyjmując jednak ogólny kierunek twórczości Zachodu, urabiają ją na swoją modłę, wywierając przy tym duży wpływ na smak artystyczny sąsiadujących z nimi narodów.

SREDNIOWIECZE

Większość kościołów romańskich na Węgrzech zbudowana jest pod wyraźnym wpływem lombardzkim. Najbardziej charakterystyczną cechą ich są cztery wieże narożne, jak np. w katedrze w Pécs. Wpływy budownictwa węgierskiego w tym okresie dają się odczuwać również na terenie sąsiedniej Austrii. W dziedzinie dekoracji architektonicznych ówczesnych świątyń spotrzegamy jednak również motywy bizantyjskie (Esztergom).

W epoce gotyckiej przeważają wpływy francuskie, jakkolwiek wobec objęcia tronu przez neapolitańską dynastię Anjou stosunki artystyczne z Włochami trwały nadal. Najwspanialsze dzieło ówczesnych czasów — katedra gotycka w Kassa — wzorowane jest na podobnej świątyni w Braisne.

Wspaniały rozwój ówczesnej rzeźby węgierskiej znalazł swój wyraz w szeregu arcydzieł, że wymienimy tu posąg konny z brązu, wyobrażający św. Jerzego. Posąg ten obecnie znajduje się na Hradczynie w Pradze Czeskiej. Realizm w ujęciu postaci zapowiada zbliżający się renesans.

Malarstwo średniowieczne reprezentowane w XIV wieku przez malarstwo ścienne i w następnym wieku przez wspaniałe obrazy z tryptykami, rozwija się szczególnie na Górnych Węgrzech. Pierwszy malarz obrazów na płótnie Tomasz Koloszwár, tworzy już w pierwszej połowie XV wieku. Większość tych arcydzieł, że wymienimy 37 wspaniałych obrazów z tryptykami w katedrze Nagyváradu, zginęła podczas wojen tureckich.

RENEZANS

Z kolei renesans znalazł na Węgrzech wspaniałe warunki rozwoju. Szczególną opiekę otoczył sztukę król Maciej Korwin, którego pałac w Budzie nie miał wówczas równych w Europie. Pałac ten uległ zniszczeniu podczas wojny z Turkami, ale pozostałe po nim szczątki cudnych rzeźb marmurowych, świadczą o dawnej wspaniałości. Na dworze królewskim znalazło się wielu artystów włoskich, którzy i po śmierci Korwina tworzyli tu nadal. Przy dworze znajdowała się jedna z najbogatszych na świecie bibliotek, która została również całkowicie zniszczona przez Turków. Najwybitniejszymi mecenasami sztuki byli na Węgrzech królowie, w szczególności prymas Esztergonu, po których pozostała cudowna kaplica renesansowa w bazylice tego miasta. Słynne na całym świecie węgierskie zakłady złotnicze wyrabiały prawdziwe arcydzieła, jak słynny węgierski Krzyż Apostolski, przechowywany w skarbcu Esztergonu. Jest to dzieło mistrza włoskiego Franciszka Francja z Bolonii.

POD RZĄDAMI WIEDNIA I STAMBUŁU

W czasie najświetniejszego rozkwitu życia artystycznego Węgier zostało nagle zahamowane przez inwazję turecką. Rozczłonkowanie kraju spowodowało półtorawiekowy zastój. Na terytorium, które znalazło się pod rządami Habsburgów, tworzą co prawda artyści włoscy i austriaccy. Gdzieś tam twórczość ta posiada nawet charakter lokalny, ale w o-

gólnym biegu ewolucji sztuki narodowej dzieł tych nie sposób umieścić. Dopiero w XVIII wieku po odejściu Turków, twórczość

Juliusz Benczu „Chrzest św. Stefana“

— powodują ponowne odrodzenie się sztuki węgierskiej.

Z początkiem wieku XIX w związku z ogólnym przebudzeniem się całego narodu, życie artystyczne Węgier zaczyna ponownie rozwijać się w szalonym tempie. Ośrodkiem tego życia staje się Peszt, rozbudowujący się w stylu neoklasycystycznym. Neoklasycystyczny Pollák, architekt Muzeum Narodowego, nawraca do wzorów lombardzkich. W Esztergonie i Egerze, na dworze wielkich prątów tworzą się lokalne ośrodki twórczości artystycznej.

PO 1869 ROKU

Po r. 1869 w związku z wprowadzeniem swobód konstytucyjnych Węgrzy nawiązują porwane od dawna kontakty z zagranicą i sztuka węgierska znowu zaczyna wysuwać się na jedno z czołowych miejsc w Europie. Michał Munkaszy, artysta o wielkiej sile wyrazu, uzyskuje wkrótce sławę wszechświatową. M. Thon, K. Lotz i Bartłomiej Székely, a później Juliusz Benczur, tworzą nowoczesne malarstwo historyczne.

Mieszolay i Mednyánszky specjalizują się w pejzażu, Barabás, a następnie László w malarstwie portretowym. W XX w. węgierskie malarstwo impresjonistyczne zajmuje naczelną rolę w Europie.

W dziedzinie architektury czołowym reprezentantem nowego stylu węgierskiego stał się Mikolaj Ybl, architekt Opery budapesteskiej, twórca węgierskiego neorenesansu oraz Hausman mistrz nowoczesnego baroku, któryemu zawdzięczamy odbudowanie pałacu królewskiego w Budzie i wreszcie Steindl, twórca parla-

mentu węgierskiego, szukający źródła natchnienia w średniowieczu.

MUZYKA

Przechodząc z kolei do muzyki węgierskiej, należy podkreślić rolę, jaką odegrała Opera budapesteska. Opera ta stworzona przez cesarza Józefa II miała być pierwotnie narzędziem germani-

J. Zala „Maria i Magdalena“

zacji Węgrów. W tym celu wszystkie sztuki grane tu były w językach obcych. W roku 1812 nowy teatr Miejski w Peszcie, jakkolwiek również niemiecki, daje impuls do unarodowienia muzyki. Trzeci z kolei teatr Narodowy (opery i dramatu) staje się siedzibą muzyki i słowa węgierskiego. Szereg wybitnych talentów śpiewaczych, jak pani Schodel, Kornelia Hollós, oraz rodzimych kompozytorów: Bartaya, Therna i innych — umożliwia Węgom wydzielanie opery z teatru Narodowego i stworzenie nowego teatru Opery Królewskiej.

Prace licznych utalentowanych kompozytorów węgierskich idą w kierunku opracowania niezwykle bogatego repertuaru pieśni i melodii ludowych. Należy zaznaczyć, że wykonawcami tych utworów muzycznych są na Węgrzech nadal smyczkowe orkiestry cygańskie, przy czym duszą orkiestry są pierwsze skrzypce.

PIŚMIENNICTWO

Przechodząc wreszcie do literatury węgierskiej, musimy ograniczyć się do wymienienia zaledwie paru nazwisk: Michała Vörösmarty (1780 — 1855), który postawił nowoczesną poezję węgierską na poziomie europejskim, oraz twórcę tak wielkiej miary, jak Jan Arany (1817 — 1882). Największy poeta narodu węgierskiego, młodzieńcy Aleksander Petöfi (1823 — 1849) uznany jest przez wielu krytyków za granicznych za największego, obok Goethego, z poetów czasów nowoczesnych. Maurycy Jókai, twórca licznych powieści historycznych, znany jest na całym świecie i czytany na równi z Wiktoorem Hugo i Sienkiewiczem. Olbrzymia plejada beletrystów i poetów węgierskich postawiła literaturę ojczystą na jedno z czołowych miejsc w Europie.

Język węgierski, zajmując 11 z kolei miejsce pod względem rozprzeczności pomiędzy językami europejskimi, a 29 miejsce pomiędzy językami świata, posiada rzecz prosta mimo małych obszarów obecnych Węgier, kolosalne piśmiennictwo. W samym Budapeszcie wychodzi obecnie 20 dzienników węgierskich oraz dwa niemieckie, a ilość wszelkiego rodzaju czasopism stołecznych i prowincjonalnych jest naprawdę imponująca, biorąc pod uwagę niewielką ludność okrojonych i okaleczonych Węgier.

Dr. Bohdan Babski

Artyleria kosmiczna

Ofensywa w przestrzeniach

Astronomia zmieniła orientację od lat dwudziestu — jeśli zastосуemy do tego faktu terminologię polityczną.

Cywilizacja jest rzeczą bardzo niedawną: nauki i sztuki powstały zaledwie przed niewiele lat, wśród nich astronomia, której kołyską stała w starożytnym Egipcie. Ale badanie nieba zaczęło się stawać naprawdę zajmujące dopiero, odkąd wynaleziono teleskop.

GALILEUSZ CZY FLAMANDZKI FABRYKANT?

Przypuszczają, że wynalazł go pewien flamandzki fabrykant okularów, nie zdawał sobie jednak zupełnie sprawy z ważności tego wynalazku i uważał go raczej za pewnego rodzaju zmyślną zabawę. Dlatego też można twierdzić, że wynalazcą teleskopu był Galileusz, który pierwszy umiał się nim posługiwać, by dociec tajemnic nieba.

W styczniu 1609 roku, kiedy bawił w Padwie, wspomniany mu o przyrzędzie do powiększania obrazów, sporządzonym przez optyka flamandzkiego. Udało mu się tylko dowiedzieć, że idzie tu o przedmiot złożony z dwóch soczewek wewnątrz rury.

Na podstawie tych skąpych informacji zaczął zgłębiać sprawę i w przeciągu dwudziestu czterech godzin także sporządził coś takiego; następnie zaś w kilka dni zbudował znacznie lepszy.

„CUD“ BUDZĄCY SENSACJĘ

Przyrząd ten, który był zabawką w porównaniu z dzisiejszymi teleskopami, wydawał się w ówczesnych czasach prawdziwym cudem. Doża chciał go mieć w Wenecji i widział przezeń okręty, znajdujące się tak daleko na morzu, że nie można ich było dostrzec gołym okiem.

W pamiętniku z tej epoki

(1610) pewien Wenecjanin opowiadał, że przy pomocy „armaty Galileusza“ widział ze szczytu dzwonnicy kościoła świętego Marka Chioggię, Treviso, Padwę, i ludzi wychodzących i wchodzących do kościoła w Murano: słowem istne cuda!

Ale nie to interesowało Galileusza: pracował nad tym przyrzędą, by oglądać niebo i odkryć jego tajemnice.

Obserwował góry i doliny na księżycu, który — zdaniem wyznawców Arystotelesa — miał mieć gładką i jednostajnie błyszczącą powierzchnię.

PIERWSZE SPOJRZENIE NA MLECZNĄ DROGĘ

Oglądając przez teleskop Mleczną drogę, zauważył, że składała się z wielkiej ilości malusieńkich gwiazd; aż do jego czasów odnawiano wiele najrozmaitszych legend o Mlecznej drodze, ale nikomu nie wpadło na myśl, że składa się z gwiazd.

Był to jeden z największych geniuszów, jakich ludzkość wydała.

Jesteśmy w obserwatorium astronomicznym. Astronom zaprowadził nas natychmiast do kopuły wielkiego teleskopu.

TELESKOP NOWOCZESNY

Jest to olbrzymia rura, prawie sześciometrowej długości, z dwiema wypukłymi soczewkami na obu końcach. Ta soczewka, która się zbliża do oka, nosi nazwę okular, druga, znajdująca się po stronie oglądanego przedmiotu, nazywa się obiektywem.

Wymiar średnicy tej drugiej soczewki nazywa się otworem teleskopu.

Największy teleskop tego typu, zwanego refraktorem, znajduje się w Ameryce w Yerkes i posiada obiektyw o średnicy przeszło jednego metra.

Są jeszcze i inne teleskopy, zwane reflektorami, przy których w miejsce obiektywu znajduje się wklęsłe zwierciadło: do tego typu należy wielki teleskop z Mount Wilson, który posiada otwór dwu i pół metrowy i teleskop w Specola di Merate, którego otwór wynosi przeszło metr.

Teleskop w obserwatorium na Mount Wilson w Kalifornii, chwycił 2500 razy więcej światła od małej lunety Galileusza, a więc 250.000 razy tyle, co oko nieuzbrojone.

MILION RAZY WIECEJ NIŻ GOŁYM OKIEM

Wkrótce zostanie zbudowany w Kalifornii teleskop o średnicy pięciometrowej; będzie on zbierał cztery razy więcej światła, niż dwu i pół metrowy, a milion razy więcej od gołego oka. Teleskop zbiera zarówno ciepło, jak światło. Zdolność zbierająca wielkich teleskopów jest olbrzymia; prócz tego zaś zastosowano przy nich niezmiernie czułe przyrządy do pomiaru małych ilości ciepła.

Stalowym teleskopem z Mount Wilson wykryć można ciepło, otrzymywane od zwykłej świecy, ustawionej w odległości 3000 kilometrów.

MIERZYM TEMPERATURĘ GWIAZD

Dzięki takiej czułości zdołano wymierzyć drobne ilości ciepła,

otrzymywane od pojedynczych gwiazd i planet i ocenić w ten sposób temperatury ich powierzchni. Najnowsze pomiary wskazują, że powierzchnia Jowisza posiada temperaturę minus 150 st. C. Podobne pomiary dają w przypadku Saturna i Urana temperatury minus 150 st. C. i minus 170 st. C. Na wszystkich planetach wielkich panować musi wielkie zimno. Nie mogą tam istnieć morza i rzeki, nie padają deszcze, w atmosferach zaś nie ma pary wodnej, gdyż woda występować może tylko w postaci lodu.

Właściwości fizyczne planet małych zbliżają się daleko bardziej do tych, które spotykamy na Ziemi. Średnia temperatura Merkurego jest — z powodu bliskości Słońca — o wiele wyższa, niż Ziemi. W ostatnich czasach Pettit i Nicholson zmierzili ilość ciepła, jaką otrzymujemy od oświetlonej półkuli Merkurego i wykazali, że temperatura jej wynosi około plus 350 st. C., co potwierdza hipotezę, że Merkury zwraca zawsze tę samą stronę ku Słońcu. Na półkuli oświetlonej panuje żar, przy którym topiły się ołowy; na wiecznej ciemnej półkuli odwróconej od Słońca, sroży się chłód, przenikający wszystko, co możemy sobie wyobrazić.

W TESKNOCIE ZA NAJDALSZYMI

Podobnie, jak i inne nauki, astronomie uprawiano początkowo głównie w celach praktycznych. Obecnie ośrodek zainteresowań astronomii uległ takiemu przesunięciu, że najdalsze mgławice wzbudzają daleko większy entuzjazm, niż „gwiazdy zegarowe“, a przeciętny astronom zaniebija całkowicie nasze najbliższe sąsiadki w przestrzeni planety, dla gwiazd tak odległych, że światło ich biegnie do nas setki, tysiące, czy nawet miliony lat.

STUDENTÓW

wykwalifikowanych korepetytorów; pracowników biurowych felczerów i masażystów poleca Spółeczne Biuro Pośrednictwa Pracy przy Tow. „Bratnia Pomoc“ S. U. J. P. Krakowska Przedmieście 30, tel. 2-77-02, czynne codziennie 13 — 14 i 18 — 19, soboty 13 — 14.

Zaprenumerować A B C

można OSOBIŚCIE lub LISTOWNIE w kantorze przy ulicy Al. Jerozolimskie 3-a i p. lokal 10, albo TELEFONICZNIE — tel. 8-18-33.

REFORMACKIE
PIGULKI
ZAKONNIK
ZŁODONIE PRZECZYSCZAJĄ
REGULUJA ZŁODACKI